

WPŁYW DZIAŁAŃ EDUKACYJNYCH I SPOŁECZNYCH NA KSZTAŁTOWANIE ŚWIADOMOŚCI EKOLOGICZNEJ I ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Paulina Gołąbek

Streszczenie

Artykuł analizuje rolę działań edukacyjnych i społecznych w kształtowaniu świadomości ekologicznej i postaw zgodnych z ideą zrównoważonego rozwoju. Podkreśla znaczenie edukacji środowiskowej dzieci i młodzieży poprzez bezpośrednią obserwację przyrody na ścieżkach dydaktycznych. Zwraca uwagę na potrzebę nowego spojrzenia na relacje człowiek-przyroda w edukacji, w tym na możliwości interpretacji tekstów literackich w kontekście ekologicznym, np. poprzez pryzmat zasad *reduce, reuse, repair* i filozofii zero waste. Podkreśla również rolę instytucji kultury w propagowaniu wartości proekologicznych poprzez różne formy działalności i współpracę. Instytucje kultury mogą stanowić ważne węzły transmitujące wartości proekologiczne. Artykuł akcentuje także potrzebę praktycznych działań i zmiany perspektywy w podejściu do przedmiotów i zasobów, w tym ideę dawania przedmiotom „drugiego życia”.

Słowa kluczowe: edukacja środowiskowa, świadomość ekologiczna, ścieżki dydaktyczne, instytucje kultury, postawy proekologiczne

THE IMPACT OF EDUCATIONAL AND SOCIAL ACTIONS ON SHAPING ECOLOGICAL AWARENESS AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Summary

The article examines the role of educational and social activities in developing environmental awareness and attitudes in line with the idea of sustainable development. It emphasizes the importance of environmental education of children and young people through direct observation of nature on nature trails. He draws attention to the need for a new look at human-nature relations in education, including the possibility of interpreting literary texts in an ecological context, such as through the prism of the principles of reduce, reuse, repair and the zero waste philosophy. He also emphasizes the role of cultural institutions in promoting environmental values through various forms of activities and cooperation. Cultural institutions

can be important hubs for transmitting pro-environmental values. The article also emphasizes the need for practical activities and a change of perspective in the approach to objects and resources, including the idea of giving objects a "second life."

Keywords: environmental education, environmental awareness, didactic paths, cultural institutions, pro-environmental attitudes

Autor:

Paulina Gołąbek

Politechnika Śląska

Wydział Organizacji i Zarządzania

Cytowanie: Gołąbek P. (2025). Wpływ działań edukacyjnych i społecznych na kształtowanie świadomości ekologicznej i zrównoważonego rozwoju. *Etyka Biznesu i Zrównoważony Rozwój. Interdyscyplinarne studia teoretyczno-empiryczne*, 1, 28-33.

Wprowadzenie

Współczesne wyzwania środowiskowe, takie jak kryzys klimatyczny, podkreślają pilną potrzebę kształtowania świadomości ekologicznej i promowania działań na rzecz zrównoważonego rozwoju. Edukacja, zarówno formalna, jak i nieformalna, odgrywa kluczową rolę w tym procesie. Niniejszy artykuł ma na celu zbadanie, w jaki sposób różne inicjatywy edukacyjne i społeczne, przyczyniają się do budowania świadomości ekologicznej i kształtowania postaw proekologicznych, które są niezbędne dla zrównoważonego rozwoju.

Rola Ścieżek Dydaktycznych w Edukacji Środowiskowej

Wzrastający ruch turystyczny w Bieszczadzkim Parku Narodowym wymusza podjęcie aktywnych działań na rzecz podnoszenia świadomości ekologicznej zarówno zwiedzających, jak i okolicznych mieszkańców (Alejziak i Maciejowski, 2013, 37). Ścieżki dydaktyczne, stanowią ważny element edukacji środowiskowej dzieci i młodzieży. Pozwalają one na bezpośrednią obserwację przyrody i zdobywanie różnorodnych doświadczeń, co przyczynia się do kształtowania postaw proekologicznych, szacunku dla otaczającej przyrody i aktywnego działania na jej rzecz. Tworzenie tych ścieżek ma na celu nie tylko zaznajomienie z zabytkami przyrodniczymi i kulturowymi, ale także regulację ruchu

turystycznego na terenach chronionych. Ścieżki dydaktyczne zwykle są prowadzone wzdłuż istniejących tras turystycznych, a ich przebieg planowany jest tak, by ingerencja w przyrodę była jak najmniejsza (Alejziak i Maciejowski, 2013, 34). Prowadzone wzdłuż istniejących tras turystycznych, minimalizują ingerencję w przyrodę, a dzięki tablicom informacyjnym i innym elementom zaplecza, umożliwiają samodzielne poznawanie środowiska naturalnego. Przykładowo, podczas wędrówki ścieżką, można minąć stare cmentarze, przydrożne krzyże i tajemniczy „grób Hrabiny”. Wokół rozciągają się panoramy połonin, np. Kińczyka Bukowskiego i Halicza, a nad łąkami można dostrzec polujące myszołowy, kruki, orliki krzykliwe i orły przednie. Inna ścieżka, Jaworniki, przeznaczona dla wyrafinowanych miłośników przyrody, wiedzie terenami leśnymi, wśród starodrzewów, przez zbiorowiska charakterystyczne dla puszczy karpackiej, gdzie nie ma otwartych przestrzeni, ale można spotkać ślady bytowania wielu zwierząt. Każda wyprawa do lasu, połączona z obserwacją krajobrazu i zjawisk fenologicznych, wzbogaca wrażliwość i przeżycia młodych ludzi, a także przynosi walory zdrowotne.

Edukacja Polonistyczna w Kontekście Kryzysu Klimatycznego

W obliczu kryzysu klimatycznego istnieje potrzeba kontekstualizowania treści nauczania, w tym tekstów literackich, tak aby podejmowały refleksję nad tworzeniem wspólnego, lepszego świata, z uwzględnieniem roli człowieka jako części ekosystemu (Marszałek-Kotzur, 2021). Edukacja polonistyczna, wytyczona przez aktualne dokumenty oświatowe, nie stwarza możliwości odpowiedniego kształcenia w zakresie zmian klimatycznych i antropogenicznej dewastacji przyrody (Ochwat, 2020, 186). Wypracowanie nowego systemu wartości i wzorów kulturowych, a także nowego języka w mówieniu o naturze i rozbudzanie wrażliwości uczniów w kierunku ochrony środowiska, są kluczowe. Bez udziału nauk humanistycznych rozwiązanie wielu problemów środowiskowych może być niemożliwe. Tak zarysowana przyszłość może jednak nie nastąpić pod warunkiem zmodyfikowania, a raczej radykalnej zmiany, zachowania człowieka (Marszałek-Kotzur, 2023). Dlatego należy temat ekologii wyeksponować przede wszystkim w edukacji. I nie chodzi tylko o edukację przyrodniczą – problem ten, jak już zasygnalizowałam, powinien znaleźć odzwierciedlenie w treściach każdego przedmiotu (Ochwat, 2020, 190). Możliwe jest wykorzystanie zasad takich jak „redukuj, używaj ponownie, naprawiaj” (*reduce, reuse, repair*) jako klucza interpretacyjnego do tekstów literackich, np. baśni Andersena *Imbryk*, zwracając uwagę na dawanie przedmiotom „drugiego życia” i proces naprawiania. Filozofia zero waste, zakładająca naprawianie i przetwarzanie rzeczy, może być interesującym eksperymentem interpretacyjnym. Zero waste w dosłownym tłumaczeniu oznacza „brak śmieci” lub „brak

marnowania". To styl życia, zgodnie z którym człowiek generuje jak najmniej odpadów, a tym samym nie zanieczyszcza środowiska (Ochwat 2020, 195). Można również podejmować temat składowania odpadów i odpowiedzialności za czystość Ziemi, co ujawnia postawę antropocentryczną. Opisana perspektywa odczytywania tekstów może znaleźć zastosowanie przy omawianiu lektur szkolnych, potencjalnie zmieniając podejście uczniów do samego aktu lektury. Wspomniane zasady 5R (*reduce, reuse, recycle, rot, repair*) mogą być wykorzystane jako klucz interpretacyjny do baśni Andersena „Imbryk”, zwłaszcza dwie zasady dotyczące redukcji liczby przedmiotów i ponownego użycia rzeczy, które na pierwszy rzut oka wydają się śmieciem: Redukuj liczbę przedmiotów, prowadź możliwie minimalistyczne życie, otaczaj się tylko tym, czego faktycznie używasz i co jest ci niezbędne do życia oraz Używaj ponownie także tego, co na pierwszy rzut oka jest już śmieciem (Ochwat, 2020,196). Warto uzmysłowić młodzieży, że w dobie łatwego nabywania dóbr łatwiej jest wyrzucić uszkodzoną rzecz i kupić nową, niż podjąć trud naprawy. Produkcja tanich i niskiej jakości towarów sprawia, że odpady z nich mogą stanowić długowieczną formę istnienia na naszej planecie. Rzeczy bywają traktowane przez ludzi okrutnie, w filozofii zero waste chodzi o nastawienie do nich – szacunek do przedmiotów, ale i do zasobów naturalnych. Do takich wniosków prowadzi lektura zaproponowanych artykułów tekstów w duchu empatii wobec wszystkich form istnienia. W gruncie rzeczy do zbliżonych doświadczeń odsyła również Olga Tokarczuk (Ochwat, 2020, 199). Wspominając z dzieciństwa wiarę w to, że przedmioty mają swoje problemy, uczucia i życie społeczne, a zwierzęta, rzeki i lasy są samoświadomymi istotami.

Rola Instytucji Kultury w Promowaniu Wartości Proekologicznych

Instytucje kultury w Polsce posiadają ogromną możliwość wpływu na odbiorców, pracowników i ich rodziny, a także w kontekście współpracy z urzędami i szkołami. Jak wspomnieliśmy w naszej wcześniejszej rozmowie, mogą one pełnić rolę węzłów transmitujących wartości, w tym proekologiczne. Eksperti ONZ diagnozują, że samo realizowanie Agendy 2030 i Celów Zrównoważonego Rozwoju nie wystarczy. Rekomendują holistyczną transformację, rekonfigurację podstawowych społecznych i gospodarczych systemów, struktur, instytucji, praktyk, norm kulturowych, wartości, wymagające innowacji społecznych, technologicznych i instytucjonalnych. Eksperti ONZ rekomendują więc rewolucję kulturową (Pałasz i Tabaka, 2021,264-265). Publikacje oferujące wgląd w ekopraktyki innych instytucji kultury mogą być cennym źródłem wiedzy i inspiracji.

Zmiana Perspektywy i Nowe Systemy Wartości

Kryzys klimatyczny i problemy środowiskowe uświadaczają potrzebę uwzględnienia tych kwestii w systemie edukacji. Pojęcie edukacji ekologicznej, wywodzące się z biologii, wciąż ewoluuje i wchłania treści nie tylko „ochroniarskie”, ale też socjologiczne, filozoficzne, pedagogiczne, a także elementy edukacji globalnej i edukacji dla zrównoważonego rozwoju czy edukacji klimatycznej (Kozłowska, 2021, 130). Jednak nasuwa się pytanie, jaka jest rola i zadania edukacji ekologicznej? Można powiedzieć, że z jednej strony poszerza ona wiedzę z zakresu licznych zagrożeń wynikających z degradacji środowiska, takich jak: ekologiczne (dziura ozonowa, efekt cieplarniany), biologiczne (ginięcie fauny i flory), zdrowotne (choroby cywilizacyjne), psychologiczne (techno fobie, stres) czy społeczne (odhumanizowanie życia, degradacja wartości). Z drugiej strony nie może się ona ograniczać wyłącznie do wskazywania niebezpieczeństw, ale też powinna kształtować ogólną świadomość, dotyczącą przyczyn i skutków naruszania ekosystemu oraz modelować postawy proekologiczne (Jabłonko, 2015, 104-105). Komponowanie lepszego świata wymaga nowego spojrzenia na relacje człowiek-przyroda oraz wypracowania nowego systemu wartości i wzorów kulturowych. oraz podczas zwykłych domowych czynności, np. gotowania czy kąpieli. Jak pokazują inne badania, Polacy do środowiska i jego ochrony nastawieni są pozytywnie – przykładowo 91% uważa, że ochrona przyrody powinna być priorytetowym działaniem człowieka, a 84% sądzi, że człowiek ma wpływ poprzez swoje indywidualne działania na stan zasobów naturalnych. Pomimo takich deklaracji 56% badanych w życiu codziennym nie zastanawia się nad tym, czy to, co robi, ma wpływ na środowisko. Jest to jeden z wielu przykładów, kiedy okazuje się, że dla części osób pozytywny stosunek do ekologii nie przekłada się na zachowania (Kwiatkiewicz i Skiba, 2017, 132). Warto zwrócić uwagę na koncepcję darowania przedmiotom „drugiego życia”, co w pewnym sensie ogranicza konsumpcjonizm i wpisuje się w ideę humanistyki ekologicznej, o której rozmawialiśmy wcześniej. Ograniczenie produkcji i generowania śmieci jest kluczowe w kontekście ograniczoności zasobów Ziemi (Marszałek-Kotzur, 2016).

Wnioski

Działania edukacyjne, takie jak ścieżki dydaktyczne, oraz reinterpretacja treści nauczania w kontekście ekologicznym, mają istotny wpływ na kształtowanie świadomości ekologicznej i postaw proekologicznych wśród dzieci i młodzieży. Edukacja ekologiczna ma za zadanie zmienić konsumpcyjne nastawie nie młodego człowieka do świata Natury, na rzecz rozwijania przede wszystkim postawy duchowej, czyli posługując się słowami Ericha Fromma (1900-1980), być a nie mieć (Jabłonko, 2015, 109). Instytucje kultury również odgrywają ważną rolę w propagowaniu tych wartości w szerszym społeczeństwie. Kluczowe jest

promowanie zmiany perspektywy w relacji człowiek-przyroda oraz praktykowanie działań zgodnych z filozofią zrównoważonego rozwoju, takich jak ograniczenie konsumpcji i dawanie przedmiotom „drugiego życia”. Podejmowanie tych działań w edukacji jest kluczowe, aby skutecznie przygotowywać młode pokolenia do budowania zrównoważonej przyszłości.

Bibliografia

- Alejsiak B., Maciejowski W.: Ścieżki dydaktyczne Bieszczadzkiego Parku Narodowego jako element edukacji środowiskowej dzieci i młodzieży, «Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej R.15, Zeszyt 37/4/2013 R. 15, Zeszyt 37 / 4 / 2013
- Jabłonko O.: Rola i zadania edukacji środowiskowej w kształtowaniu świadomości i kultury ekologicznej wśród młodzieży XXI wieku. WWSZiP, Wałbrzych, 2015
- Kozłowska A.: Edukacja ekologiczna w polskiej podstawie programowej, Rocznik Pedagogiczny, 44(1):123-150, 2021, DOI:10.2478/rp-2021-0009
- Kwiatek A., Skiba M.: Świadomość ekologiczna młodych ludzi, Wydawnictwo Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa, 2017
- Marszałek-Kotzur I. Ethicality of consumerist relations : Tischner's and Bauman's look at the existence of contemporary man. Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Organizacja i Zarządzanie [Internet]. 2021; 403–412.
- Marszałek-Kotzur I.: Planeta nie tylko dla nas. Odpowiedzialność za klimat wobec przyszłych pokoleń. W: Kuzior A, redaktor. Globalne konteksty poszanowania praw i wolności człowieka. Praca zbiorowa. 15. Politechnika Śląska; 2023. p. 89–104.
- Marszałek-Kotzur, I. Tischnerian land husbandry: Ethical aspects of management of the environment. Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Organizacja i Zarządzanie. Online. 2019. P. 197–205. DOI 10.29119/1641-3466.2019.140.16.
- Ochwat M.: Edukacja polonistyczna wobec kryzysu klimatycznego – rozpoznania i rekomendacje dydaktyczne. UMcS. 2020
- Pałasz M., Tabaka J.: Ekowerwa w kulturze. Zrównoważony rozwój a zarządzanie kulturą i rozwój kadr kultury w kontekście kryzysu klimatyczno-ekologicznego, Zbiór Wiadomości do Antropologii Muzealnej, Nr 8/2021, s. 259–280, doi: 10.12775/ZWAM.2021.8.15